
Ігри військово-патріотичної тематики в дозвіллі сучасних дошкільників і молодших школярів: що важливо знати педагогам і батькам дітей

*Маріанна Коченгіна,
кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри методики
дошкільної та початкової освіти
Харківської академії неперервної освіти*

У статті висвітлено результати авторського бачення суті дитячих ігор військово-патріотичної тематики. В основі теоретичної розвідки – вивчення й узагальнення теоретичних джерел, аналіз спостережень за військовою грою сучасних дітей дошкільного й молодшого шкільного віку.

Діти грають у те, що добре знають і бачать навколо. В умовах воєнного стану в нашій країні з'являються нові варіанти дитячих ігор «у війну». Військові ігри дітей, які бачили війну, мають свої особливості, вирізняються патріотичним характером, серйозністю, дисциплінованістю, злагодженістю. У дорослих змінюється ставлення до військових ігор дітей з використанням іграшкової зброї. Вітчизняні науковці напрацьовують теоретичне обґрунтування значення військових ігор для становлення особистості дитини. У зарубіжній педагогічній думці немає однозначного ставлення до ігор дітей у війну й використання ними військової іграшкової зброї: є науковці, які негативно ставляться до цих ігор, і є фахівці, які підтримують дитячі військові ігри.

***Ключові слова:** дитяча гра, військова гра, діти дошкільного й молодшого шкільного віку, ігрова компетентність дошкільників і молодших школярів.*

Дитяча гра є умовою становлення особистості дитини, пізнання нею навколишнього світу, її соціального, комунікативного та фізичного розвитку. Водночас уміння грати набуваються й удосконалюються лише під час гри. Граючись, діти керуються власними інтересами, застосовують власний досвід пізнання довкілля, спостережень за взаєминами дітей і дорослих, свої фізичні можливості, власну уяву та фантазію, навички спілкування з однолітками, уміння будувати з конструктора, піску, вторинних або природних матеріалів тощо.

Особлива роль гри в житті дітей закріплена в численних нормативних документах. Найважливіший – Конвенція про права дитини (стаття 31).

Діти різного віку мають різні уподобання ігор. Але й дітям одного віку можуть подобатися зовсім різні ігри. На сформованість у конкретної дитини вміння грати впливають різні фактори, серед яких:

- особливості спілкування найближчих рідних дорослих, чи грали/грають вони зі своєю дитиною;
- педагогічна освіта батьків (зокрема, наскільки батьки вміють створювати ігровий простір для дитини, грати з нею в ігри, формувати в дитини вміння безпечної поведінки на ігрових майданчиках, уміння ділитися іграшками, грати з іншими дітьми тощо);
- особливості пізнавального, інтелектуального, соціального, фізичного й мовленнєвого розвитку дитини, її темперамент;
- мультфільми (художні фільми або телевізійні передачі), що переглядають діти, які грають разом;
- книжки, які дорослі читають дітям (або діти читають самостійно);

- іграшки й ігрове обладнання, що є в сім'ї дитини, у закладі дошкільної освіти;
- цифрові технічні засоби, якими користується дитина, наприклад, для комп'ютерних ігор, і навички цифрової комунікації, що в неї сформовано;
- наявність і особливості ігрових майданчиків у населеному пункті, де проживає дитина, та ін.

Ми, викладачі та методисти Харківської академії неперервної освіти, разом із педагогічними працівниками закладів дошкільної освіти й учителями початкових класів протягом багатьох років вивчаємо особливості сформованості ігрової компетентності дошкільників і молодших школярів. За нашими даними, до 24 лютого 2022 року діти дошкільного та молодшого шкільного віку майже не грали у війну. Грали в супергероїв, поліцейських, зомбі, вампірів, грали ляльками та машинками, у рухливі та комп'ютерні ігри, у сім'ю, школу, пікнік... Будували з конструктора. Але у війну не грали. Хоча до початку військової агресії р ф можна було побачити на вулицях дітей з іграшковою зброєю. Але цих випадків було не так багато. Найчастіше з іграшковими пістолетами й автоматами можна було зустріти дітей віком 3 – 4 роки, для яких головними в їх військових іграшках була зовнішня привабливість і можливість постріляти.

Сьогодні наші діти знають, що таке війна. Сьогодні діти знають, що Збройні сили України, бійці територіальної оборони щодня виборюють Перемогу в нашій країні. А для Перемоги потрібна зброя. А ще – мужність, сміливість, відповідальність, пильність.

Спостерігаючи за іграми дітей на вулицях і переглядаючи відеоролики про дітей, котрі, як і наші військові, «по-дорослому» намагаються захищати рідну землю, хоч і в іграх, ми розуміємо, що перелік ігор, у які грали дошкільники, молодші школярі та учні середніх класів, поповнився іграми військово-патріотичної тематики з використанням іграшкової зброї. Визначимо цей різновид ігор як **«дитячі військові ігри в умовах реальної війни»**.

Нині в педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, учителів початкових класів, батьків дошкільників і учнів початкових класів виникають запитання щодо особливостей гри дітей, у якій діти уявляють ситуацію війни та стріляють одне в одного з іграшкової зброї. Як можна визначити цю гру? Який негативний вплив здійснює вона? Чи є користь від неї для розвитку дитини? Чи можна цю гру забороняти, коли діти бачать у реальності набагато страшніші речі, ніж програють у грі? Чи змінилася гра «у війну», у яку діти грали раніше, порівнюючи з грою «у війну», у яку діти грають в умовах реальної війни?

Запитань багато. Спробуємо надати на них відповіді.

У фаховій літературі використовується термін «гра у війну». «У війну» здебільшого грало покоління дітей, чие дитинство припало на другу половину ХХ століття. У фільмах про війну, які бачили діти того часу, бої відбувалися з використанням пістолетів і автоматів, були сцени танкових битв, битв літаків у повітрі. Батьки, дідусі й бабусі дітей другої половини ХХ століття знали, що таке війна. Тому рідні маленьких дітей не підтримували гру зі стріляниною з автоматів і пістолетів, які продавалися в усіх крамницях дитячих іграшок.

Із розвитком демократії в країнах світу, однією з цінностей цивілізованого суспільства стало розв'язання конфліктів мирним шляхом. Тому поступово в країнах Західної Європи (і не тільки) формується негативне ставлення уряду,

громадських організацій, громадян (також і батьків дітей) до дитячих ігор у війну, виробництва й продажу іграшкової зброї. Індустрія іграшок починає виробляти розвивальні й терапевтичні іграшки та ігри, які сприяють формуванню в дітей навичок комунікації, почуття емпатії та толерантності.

Починаючи з 1988 року, 7 вересня в багатьох країнах відзначається Всесвітній день відмови від військової іграшки. У цей день дітям пропонують обміняти іграшкові автомати, пістолети на м'які іграшки, машинки, конструктори. Хоча виробництво військових іграшок продовжувалось.

«Сучасні німецькі батьки намагаються боротися з «іграшковим мілітаризмом», тому майже зовсім не купують своїм дітям військові іграшки. Винятком є хіба «компромісні» солдатика в мундирах часів наполеонівських воєн або другої половини ХІХ століття, лицарів зі списами й мечами, піратів із кривими шаблями. Ці фігурки виробляють строкатими та барвистими, тож вигляд у них зовсім не загрозливий.

Німеччина ще пам'ятає пруську, нацистську, ГДРівську пропаганду, що робила з дитини об'єкт ідеологічної обробки, виховувала її в мілітаристському дусі, формуючи у неї образ чужого, ворога. Тоталітарна влада виховує не просто солдатів, а солдатів, що не ставлять зайвих запитань. Тому в сучасних німецьких дитячих садочках існує правило: кожна дитина може принести з дому будь-яку улюблену іграшку, окрім пістолетів, шабель чи іншої іграшкової зброї» [3].

Війна в нашій країні змусила наших дівчаток і хлопчиків грати в ігри, тематика і зміст яких відображає життя в реаліях воєнного стану. На підставі спостережень за іграми дітей на ігрових майданчиках, вулицях і на подвір'ях, аналізу й узагальнення змісту світлин і відеороликів, що розповідають про ігри дітей під час війни, можна висловити припущення, що дитячі військові ігри в умовах реальної війни відрізняються від ігор «у війну», про яку діти лише читали, бачили художні фільми по телевізору.

З'явилися публікації, у яких психологи намагаються пояснити переваги й недоліки гри у війну дітей, які бачили війну. Радимо, зокрема, ознайомитися з такими статтями: «Дитячі ігри у війну: коли батькам варто насторожитись? (авторка – Ганна Нестеренко; джерело: <https://kp.ua/ua/life/a665629-ditjachi-ihri-u-vijnu-koli-batkam-varto-nastorozhitis>). У публікації авторка торкнулася декількох тем, серед яких і проблема жорстокості в іграх у війну. На думку Ганни Нестеренко, дорослим необхідно правильно визначати причини проявів жорстокості, оскільки, можливо, дитині подобається агресивна поведінка, вона вже поводитися жорстоко у ставленні до когось, і тому її приваблює гра, у якій можна демонструвати агресію (бути агресивним). Авторка публікації вважає, що «шкідливість гри визначається за її результатами».

В іншій публікації «Діти граються у війну. Це нормально?», авторками яких є журналістка «Освіторії» Аліна Мірошнікова та психоаналітик Марія Гончаренко, рекомендують ставитися до ігор дітей, які живуть за часів війни, по-іншому: «Ідеться не про агресію, а про бажання якимось контролювати ситуацію, захищатися, повернути собі минуле мирне життя. Якщо дитина символічно «вбиває ворога», це дає їй відчуття власної сили, внеску в боротьбу, наближення до перемоги. Такі ігри, як не парадоксально, більше про мир і спокій, ніж про агресію» (Джерело: <https://osvitoria.media/opinions/dity-grayutsya-u-vijnu-tse-normalno/> .)

Як ми зазначали вище, військові ігри, у які діти грають в умовах воєнного стану, відрізняються від гри «у війну» в традиційному розумінні (хоча назва гри «у

війну» зустрічається в описах сюжетно-рольових ігор, окремих публікацій, що присвячені темі гри «у війну», ми не знайшли). Визначимо особливості цих ігор.

1. На подвір'ях багатоповерхівок і в сільській місцевості можна побачити дітей, які:

- облаштовують імпровізовані блокпости й, наслідуючи дії дорослих, «охороняють» свої домівки, села, вулиці, подвір'я – серйозна гра «в тероборону» може тривати тижнями, схожа, скоріше, на справжню військову службу (для гри діти застосовують іграшкову фабричну або саморобну зброю);
- влаштовують крамниці та по-справжньому продають свої іграшки (або створені власноруч прикраси з бісеру, солодоші, квіти, фрукти тощо), а на гроші купують бронежилети, різноманітні прилади для військових і навіть автівки для ЗСУ. Ці водночас ігрові й «життєві» дії дітей підпорядковуються характеристиці сюжетно-рольової гри «Крамниця».

2. За розповідями педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, учителів початкових класів, батьків дошкільників і молодших школярів, діти виконують такі дії:

- по черзі програють ролі захисників України та ворогів/загарбників (якщо, наприклад, грає двоє або більше дітей);
- у процесі гри стріляють, намагаються «вбити ворога», «ховають загиблих» та ін.;
- грають ролі захисників України – військових і бійців тероборони, чітко наслідують дії та комунікації дорослих, що свідчить про те, що діти спостережливі, кмітливі, креативні;
- розповідають в інтерв'ю журналістам логічно та зрозуміло про свою гру, пояснюють свої ігрові дії.

3. Аналізуючи перебіг військових ігор дошкільників і молодших школярів, можна зазначити:

- у військові ігри наші діти грають в умовах справжньої війни, а в умовах війни вони бачать прояви мужності та героїзму, але й страждання, горе та смерть інших людей;
- у військових іграх для дітей головним є взаємини, розігрування ролей, а не застосування атрибутів військової гри (іграшкової зброї);
- у військових іграх діти виконують такі дії: дотримуються правил, захищають, виконують обов'язки, виявляють спостережливість, демонструють відповідальність, розпитують, пояснюють, домовляються, планують, будують блокпости, укриття тощо;
- граючи, діти мріють про Перемогу; своїми ігровими діями, які не є веселими, намагаються приблизити Перемогу;
- у військових іграх дуже часто беруть участь діти різного віку – від дошкільників до молодших підлітків;
- старші за віком діти охоче приймають до ігор менших дітей (якщо дошкільнята виявляють бажання приєднатися до гри); таким чином почали утворюватися різновікові дитячі співтовариства;
- беруть однакову участь дівчатка та хлопчики;
- не в усіх дітей є іграшкові солдатики й іграшкова техніка, тому в процесі військових ігор діти застосовують предмети-замінники;

- військові ігри дітей, в основному, відбуваються без участі дорослих;
- дорослі розуміють причини військових ігор дітей – вважають, що, граючи в ці ігри, діти виростуть патріотами та захисниками своєї країни.

Дорослих у дитячих військових іграх хвилює безпека дітей, тому що часто ці ігри відбуваються поблизу автомобільних трас; хвилює також питання щодо способів «переключення» уваги дітей на мирні, традиційні для їх віку ігри.

Узагальнюючи зазначені вище чинники, можна виокремити характерні ознаки ігор військово-патріотичної тематики (табл. 1).

Таблиця 1

Характерні ознаки ігор військово-патріотичної тематики

№ з/п	Ознаки	Ігрові дії дітей
1	Види ігор	Самодіяльні творчі сюжетно-рольові та режисерські ігри
2	Кількість дітей	Від одного до 10 і більше дітей
3	Взаємини між дітьми в процесі гри	Доброзичливі, самоорганізовані та самокеровані
4	Мета ігор	Вибороти Перемогу, здолати ворога, врятувати життя пораненим – зробити так, щоб Добро перемогло зло
5	Що приваблює	Наслідування дій дорослих, які захищають Україну, можливість здолати ворога, врятувати життя пораненим бійцям
6	Ігрові дії дітей	Дотримуються правил, захищають, виконують обов'язки, виявляють спостережливість, демонструють відповідальність, розпитують, пояснюють, домовляються, планують, будують блокпости, укриття тощо
7	Демонстрація агресії	Не є характерною ознакою гри

На нашу думку, до наведених характеристик дитячих військових ігор в умовах реальної війни можна додати ще одну, але дуже важливу – **патріотичний характер**.

Оскільки в нашій країні дослідження питання дитячих військових ігор тільки відбуваються, скористаємося зарубіжними науковими джерелами, що порушують розгляд цієї проблеми.

Перед цитуванням фрагментів публікацій зарубіжних колег зазначимо, що в різних країнах є різні класифікації дитячих ігор, серед яких дитячі ігрові бійки розглядають як одну з форм комунікативних ігор.

Нас зацікавила публікація «Young Children's Play Fighting and Use of War Toy» («Ігри маленьких дітей у бойові дії та використання іграшкової зброї»), автори – Дженніфер Л. Харт, доктор медицини; Мішель Т. Таннок, доктор філософії, Університет Невади, Лас-Вегас, США). Шановні колеги! Пропонуємо вам ознайомитися з фрагментами цієї публікації та критично сприйняти інформацію.

«Дорослі часто сприймають ігри маленьких дітей, бійки та використання військових іграшок як насильницьку або агресивну поведінку, а не сприятливу діяльність для їхнього розвитку.

Освітні програми для дітей дошкільного віку часто не передбачають використання цієї суперечливої форми гри, що призводить до протилежних за змістом повідомлень для маленьких дітей, пов'язаних із військовою грою та з використанням військових іграшок: «У ці ігри грати не можна!». А діти, коли

дивляться телевізор, бачать, що дорослі застосовують справжню зброю у повсякденному житті. Наприклад, у фехтуванні, міжнародному виді спорту, використовують три типи холодної зброї, якими маневрують у спортивних бойових діях. Поліцейські використовують електрошокери, вогнепальну зброю та сльозогінний газ.

Більш уважний погляд на характеристики дитячої гри, бійки та використання військових іграшок переконує, що поведінка дітей під час цих ігор є добровільною, присмною (якщо б діти не хотіли, то, мабуть, не грали б) та зазвичай відбувається з обережністю.

Батьки та вихователі не дозволяють дітям грати в бійки, намагаються нівелювати інтерес до військових іграшок (наприклад, до пістолетів, мечей тощо). Але гра із символічною зброєю чи військовими іграшками є формою соціально-драматичної гри, яка переважно спостерігається серед хлопчиків у віці від трьох до шести років.

Ігрова боротьба/бійка визначається як вербальна та фізична кооперативна ігрова поведінка за участю принаймні двох дітей, де всі учасники із задоволенням і добровільно беруть участь у взаємних рольових іграх, які включають агресивні вигадані теми, дії та слова; але не має наміру завдати емоційної чи фізичної шкоди.

Вихователі дітей дошкільного віку, керуючись вимогами освітніх програм для дітей дошкільного віку, нехтують перевагами агресивної соціально-драматичної гри, що призводить до заборони різних форм ігор, зокрема ігор у бої та у війну, використання в іграх військових іграшок.

Однак заборона батьками й вихователями ігор у бої/війну з використанням іграшкової зброї може мати негативний вплив на розвиток маленьких дітей.

Дослідження свідчать про те, що оптимальне навчання та розвиток маленьких дітей, особливо хлопчиків, не забезпечується, коли заборонено ігрові агресивні тенденції в іграх.

Крім того, освітні програми, які обмежують типи ігор, у які грають діти, можуть сприяти дефіциту гри, що ненавмисно залишить дітей непідготовленими до майбутніх життєвих ситуацій, вражень від комунікації з дітьми та дорослими.

Хоча вихователі часто не дозволяють ігри у бої/війну, ігри з використанням іграшкової зброї, можна стверджувати, що відсутність цих форм гри в програмах дошкільного дитинства обмежує можливості для розвитку соціальних, емоційних, фізичних, когнітивних і комунікативних здібностей у маленьких дітей.

Висновки

- Дослідження демонструють чіткі відмінності між серйозною агресивною поведінкою та ігровою агресивною поведінкою, причому намір завдати шкоди є основним фактором серйозної агресії.
- Дослідження також демонструють, що агресивна поведінка в іграх є нехтуваним, але важливим елементом соціально-драматичної гри, особливо для хлопчиків.
- Діти, які беруть участь в ігрових бійках, просто вдають, що вони агресивні, оскільки розвивають тему боротьби, яка зазвичай включає символічну зброю чи військові іграшки. Вони часто міняються ролями, спільно розробляють сюжетні лінії та повторюють послідовності, намагаючись удосконалити свої фізичні рухи та соціальну динаміку своєї гри.

- Ігри в бійки/війну створюють центральний досвід соціального навчання, який підтримує дітей, коли вони практикують контрольовану та мотивовану конкурентну й кооперативну поведінку серед однолітків. Зрозуміло, що ця форма гри викликає у фахівців суперечки.
- Багато науковців, наприклад, Карлссон-Пейдж, припускають, що гра у війну шкодить розвитку дитини через її імітаційний характер, а не створення нових ігрових вражень.
- Але деякі сучасні дослідження підтверджують важливість драматичної та соціально-драматичної гри для розвитку дитини, причому двома ключовими елементами соціально-драматичної гри є наслідування та імітація.
- В освітніх програмах для навчання педагогів часто не розмежовується ігрова агресія від серйозної агресії».

Шановні колеги!
 З якою інформацією ви погоджуєтесь?
 З якою – ні?
 Над чим замислилися?

Узагальнюючи матеріали публікації, підсумуємо:

1. Військові ігри дітей, які бачили війну, і знають, що таке обстріли, руйнування домівок, закладів освіти, лікарень та інших будівель, що війна – це смерть людей, відрізняються від ігор «у війну» дітей, які бачили війну лише в художніх фільмах.

2. Дитячі військові ігри в умовах реальної війни мають патріотичний характер, оскільки діти, як і наші мужні захисники, хочуть вибороти Перемогу нашої країни.

3. Військові ігри дітей можна віднести до таких різновидів дитячих ігор: самодіяльні творчі сюжетно-рольові та режисерські ігри.

4. Найчастішою колективною військовою грою дітей є «Блокпост».

5. Особливостями дитячих військових ігор в умовах реальної війни є їх організованість, серйозність, дисциплінованість. Прояви жорстокості й агресивності не є характерними для цих ігор.

6. Для військових ігор діти часто власноруч виготовляють іграшкову зброю, яка виконує функцію атрибута гри.

7. Дорослі змінюють своє ставлення до сучасних військових ігор дітей, розуміють причини ігор, хвилюються за безпеку ігрових дій. Заборони використовувати ігрову військову зброю на дітей «не діють» – діти відтворюють в іграх те, що бачать навколо, і власноруч створюють відповідне ігрове середовище.

8. Теоретичне обґрунтування значення військових ігор для становлення особистості дитини тільки починає напрацьовуватися вітчизняними науковцями.

9. У зарубіжній педагогічній думці немає однозначного ставлення до ігор дітей у війну й використання ними військової іграшкової зброї: є науковці, які негативно ставляться до цих ігор, і є фахівці, які підтримують дитячі військові ігри.

Подальше вивчення питання дитячої військової гри та іграшки висвітлюватиметься в наступних публікаціях.

Список використаних джерел

1. Мірошнікова А., Гончаренко М. Діти граються у війну. Це нормально? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvitoria.media/opinions/dity-grayutsya-u-vijnu-tse-normalno/> .
2. Нестеренко Г. Дитячі ігри у війну: коли батькам варто насторожитись? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kp.ua/ua/life/a665629-ditjachi-ihri-u-vijnu-koli-batkam-varto-nastorozhitis> .
3. Сівашова О. Всесвітній день знищення військової іграшки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medlib.bsmu.edu.ua/vsesvitnij-den-znyshhennya-vijskovoyi-igrashky/> .
4. War Play – Why risk is beneficial [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://educatedbynature.com/health/war-play-why-risk-is-beneficial/> .

Комплексний підхід до організації освітньо-корекційного процесу – запорука успіху готовності дітей з особливими освітніми потребами до шкільного навчання

*Тетяна Аверіна, завідувач,
вихователь Балаклійського дошкільного
навчального закладу
(дитячий садок) № 8 компенсуючого типу
Балаклійської міської ради Харківської області;
Вікторія Ворожка, вихователь-методист,
учитель-логопед*

Публікація актуалізує питання корекційно-освітнього процесу в закладі компенсуючого типу. У статті висвітлено роботу, яка містить зразок вирішення проблеми реалізації інтегрованого навчання дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення, максимально наближеного до основних ідей Концепції Нової української школи. Висвітлено результативність роботи – підвищення якісного рівня мовленнєвої компетентності дітей, успішна адаптація до реалій життя та шкільного навчання.

Ключові слова: комплексний підхід, взаємодія, НУШ, корекційно-освітній процес.

На сучасному етапі реформування та модернізація дошкільної освіти проходить з урахуванням прогресивних світових тенденцій, де значна увага приділяється дітям з особливими освітніми потребами. Оптимізація корекційно-освітнього процесу, а саме вибору найкращого варіанта з безлічі можливих, створення моделі єдиного корекційно-освітнього простору, де команда фахівців спроможна забезпечити реалізацію інтегрованого навчання дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення та успішного вступу до школи, є однією з основних актуальних проблем корекційної педагогіки.

Шляхи вирішення комплексного підходу в організації корекційно-освітнього процесу для дітей з порушеннями мовлення розглянуто в багатьох працях Л. І. Бартенєвої, Є. Ф. Соботович, Ю. В. Рібцун, Л. І. Трофименко.

Упровадження інтеграційних процесів у дошкільній освіті набуло позитивної оцінки серед педагогів – А. Богущ, Н. Гавриш, Т. Піроженко, К. Крутій.

Головною метою нашої діяльності є організація корекційно-освітнього процесу на засадах дитиноцентричного підходу, орієнтація на потреби дитини в освітньому процесі, де кожен із педагогів має свої специфічні цілі, але водночас єдину мету – корекція порушень мовлення, виховання дитини як особистості та готовність її до школи.

Для реалізації цієї мети зосередили свої зусилля на вирішенні таких завдань: